

HISTORIEN OM DEN GENFUNDNE »JEANNE D'ARC«

MARGUERITE ENGBERG

Carl Th. Dreyers film »Jeanne d'Arc« fra 1928 er Danmarks berømteste film. Ingen tvivl om det. Men ikke nok hermed, den er desuden en af de berømteste film i hele verden; overalt hvor filminteresserede mødes, kan denne film den dag i dag samle fulde huse.

Fornylig gjorde Det danske Filmmuseum et stort fund: Det fandt en dansk originalkopi af »Jeanne d'Arc«. Nu kan vi igen se filmen, sådan som den så ud, da den kom frem i 1928. For en udenforstående kan det synes mærkeligt, at vi ikke altid har haft en komplet kopi af dette klenodie af en film. For at forstå dette, må vi gå tilbage til 1928 og prøve at følge filmens, d.v.s. filmnegativernes og filmpositivernes vej op gennem årene, en snoet, men ikke usædvanlig vej for en filmstrimmel.

»Jeanne d'Arc« blev produceret af et mindre, fransk filmselskab: Société de Films, i Paris. Produktionstiden blev lang: først tre måneders forberedende arbejde, derefter begyndte filmoptagelserne i maj 1927, og først i april 1928 lå filmen klar til udsendelse. Det blev en kostbar produktion, så kostbar, at den var en medvirkende årsag til, at selskabet gik fallit kort efter premieren på »Jeanne d'Arc«. Som en gestus overfor Dreyer bestemte selskabet, at filmen skulle have sin urpremiere i Danmark. Der blev fremstillet to kopier med danske mellemtekster. Man havde håbet, at kopierne kunne være færdige den 1. april, men de kom først til Danmark omkring den 20. På denne dag blev den første kopi censureret, den næste dag den anden. Kopierne var på 2210 meter og gik gennem censuren uden nogen form for beklipping. Urpremieren fandt sted i Paladsteatret, den 21. april 1928, klokken 20.15. Paladsteatret, eller som det hed i folkemunde: »Filmens kongelige Teater«, var dengang byens fornemste biograf. Det var en ærgerrig biograf, der på forskellige måder søgte at tage kampen op med det »rigtige« teater. Således rådede Paladsteatret over et stort orkester, der dels sørgede for ledsagemusik under selve filmene, dels spillede et musikstykke før forestillingen og under pausen. For ligesom teatrene havde Paladsteatret en pause under forestillingen for at give publikum lejlighed til at spadsere frem og tilbage i foyeren og hilse på venner og bekendte. Man klædte sig om for at gå i Paladsteatret; ved premierer var det ikke ualmindeligt, at mænd mødte op i smoking og kvinder i lange kjoler. På endnu et punkt lignede Paladsteatret de rigtige teatre: Der blev kun givet én forestilling hver aften.

Premieren på »Jeanne d'Arc« blev en af sæsonens store begivenheder. Lad os citere »Politiken«s anmelder dagen efter premieren:

»Det var altsaa Verdenspremiere, og selvfølgelig var der røde Lygter foran Palads Teatret og nogle flere Smokinger i Fauteuillerne end sædvanlig. De to Hjørneloger var smykket med Trikoloren! i den ene sad den franske Gesandt med Frue og Medlemmer af Legationen; i den anden Mlle Falconetti, Jeanne d'Arcs Fremstillerske, og den hertugelige Præsident for »Société Générale de Films«. Hr. Carl Th. Dreyer holdt sig et eller andet Sted i Baggrunden.«

Jacob Gade, orkestrets dirigent havde arrangeret et musikprogram, der blev spillet under filmen, og som forspil havde han, som der stod i Paladsteatrets program, valgt at spille Ouverturen til »Jomfruen af Orleans«. Dette musikstykke var komponeret af den svenske 18. hundredtals

Carl Th. Dreyer (t.v.) under indspilningen af »Jeanne d'Arc«.

komponist Johan August Söderman. Dets oprindelige titel var »Några timmar på Kronobergs slott«, men eftersom det i 1867 havde været anvendt som ouverture ved opførelser af Schillers skuespil »Jeanne D'Arc« på Dramaten, havde det skiftet navn. Desværre fortæller Paladsteatrets program ikke, hvilken musik Jacob Gade havde valgt som ledsagemusik under filmen. Det har dog næppe været den musik, som senere blev anvendt ved den franske premiere, eftersom denne musik var et korværk med solister og kor, og noget sådant ikke omtales i de danske anmeldelser.

Filmene gik 12 gange i Paladsteatret, én gang hver aften indtil udgangen af april, plus to søndage om eftermiddagen. Dette tal har fået nogle til at mene, at »Jeanne d'Arc« var en fiasko. Men det var ikke tilfældet. Det var ikke usædvanligt, at en film kun blev vist 12 gange i Paladsteatret. Husk, det var en stor biograf med 1930 pladser. To tidligere Dreyer-film »Glomdalsbruden« og »Du skal ære din Hustru« havde hver kun gået otte gange. Bevares, en topsucces som Chaplins »Guldfeber« gik 42 gange, og en tidligere Dreyer-film »Der var engang« gik 32 gange. Men vigtigere i denne sammenhæng er, at filmen ikke kunne gå mere end de 12 gange, fordi Paladsteatret ligesom de rigtige teatre lukkede i sommermånederne, og sæsonen sluttede den 30. april. Som yderligere bevis på, at filmen ikke var udspillet i København den 30. april tjener, at filmen omkring den 15. maj blev taget op på en anden københavnerbiograf, »Odeon Teatret« på Fælledvej, hvor den gik en uges tid.

Kritikken i Danmark var ikke udelt rosende. En kritiker skrev: »Er Filmen et Mesterværk? Nej, det er den ikke. Noget er kunstlet, som naar f.eks. Hovederne drejes og vendes under alle Synsvinkler som Filmsmannequiner paa en Drejeskive. Men Filmen er et interessant Forsøg paa Fornyelse«. Filmen vakte imidlertid stor interesse i de hjemlige kredse. Det er bladet »Københavneren« et eksempel på. Kort efter premieren havde dette blad en dobbeltsides enquete om filmen.

I Frankrig fik »Jeanne d'Arc« premiere den 25. oktober 1928 i Marivaux-biografen i Paris. Forud for premieren var gået lange og besværlige forhandlinger. Sagen var, at Jeanne d'Arc var aktuel, var »in«. Efter århundredlange besværligheder var det endelig – i 1924 – lykkedes at gøre hende til helgen. Efter sigende havde en vigtig hindring i hendes kanonisering været, at det var vanskeligt at bevise, at hun var jomfru. Men nu var det endelig lykkedes at kanonisere hende. Og så stod man overfor en film om hende, en film, skabt af en kætter, protestanten Carl Th. Dreyer. For at sikre sig det katolske publikum, besluttede filmens producer, at vise filmen for den parisiske gejstlighed ved en særforestilling inden premieren, for at få kirkens accept af filmen. Paris' ærkebiskop var blandt de indbudte, og ifølge den franske filmhistoriker Jean Mitry forlangte han visse beskæringer, før filmen kunne blive godkendt. Først og fremmest skulle den scene klippes bort, hvor man så Jeanne blive åreladet. Man årelader jo ikke en helgen! Denne scene var for jordnær, for realistisk. Efter den kirkelige censur kom turen til den offentlige statscensur. Også den forlangte visse beskæringer. Men endelig kom den 25. oktober, og filmen blev forelagt offentligheden. Til at ledsage filmens billeder havde man bestilt en musik af to franske komponister, Léon Pouget og Victor Alix. De komponerede et symfonisk digt i 13 dele for orkester, kor og solostemmer.

Filmen blev en succes i Frankrig, dog især blandt filmkritikere og kunstnere.

I Tyskland fandt premieren af »Jeanne d'Arc« sted i begyndelsen af 1930, i Gloria Palast i Berlin. Også her blev den en kritiksucces. En af de førende tyske aviser »Vossische Zeitung« skrev blandt andet:

»Vi har aldrig før oplevet Jeannes tragedie på en måde som her, end ikke hos Shaw eller hos Schiller. Hun, der er stærkere i troen end alle de andre, torteres til døde både åndeligt og fysisk af præsterne – af politiske grunde.«

I England blev filmen forbudt. Først forlangte den britiske censor, at bålscenen skulle forkortes, derefter udvidede han sine krav til, at der også skulle foretages store beskæringer i midten af filmen, for endelig helt at forbyde filmen, som værende i strid med engelske følelser.

I Sverige blev filmen censureret den 10.9.1931. Dens længde var før censureringen 2.161 meter, altså lidt kortere end den danske udgave (2.210 m.). Ialt 57 meter blev skåret fra af den svenske censor: Forevisningen af torturinstrumenterne i begyndelsen af filmen, nærbilleder af åreladningen, og fra bålscenen flere nærbilleder af Jeannes ansigt og nogle brutale scener med soldaterne. Først herefter blev filmen tilladt, dog med klausulen: Forbudt for børn under 15 år. Det tog imidlertid mere end et halvt år, før filmen fandt en biograf i Sverige. Først den 7.5.1932 får den premiere under titlen: »En kvinns martyrium«.

I Norge blev filmen slet ikke vist.

I U.S.A. havde filmen premiere i marts 1929 i »Little Carnegie Playhouse« i New York. Den ledende amerikanske filmkritiker ved New York Times, Mordaunt Hall, giver den 31. marts 1929 en firspaltet anmeldelse af filmen, hvori han bl.a. kommer ind på det engelske forbud og samtidig begrundet sin begejstring for filmen med følgende ord:

»De scener, hvor Jeanne til sidst føres til bålet på la Place du vieux Marché i Rouen er smertefulde i deres enestående realisme, og dette er selvfølgelig en af grundene til, at England har forbudt »Jeanne d'Arc«. Men hvad England går glip af, nyder vi fordel af, for som filmkunst står denne film over alt andet, der hidtil er blevet produceret. Den får tidligere tiders værdifulde film til at se ud som godtkøbskram. Den fylder en med en så intens beundring, at alle andre film forekommer trivielle i sammenligning.«

Store ord af en landsmand af Griffith, Stroheim og Chaplin. I december 1928 indløb imidlertid en alarmerende meddelelse: Originalnegativet var gået op i luer. Uden et negativ kunne der ikke fremstilles flere kopier, for i 1928 kunne man ikke som i dag fremstille kopier fra et dupnegativ trukket fra en eksisterende positivkopi. Opfindelsen af dupnegativet blev ganske vist gjort af Kodak i 1927, men denne opfindelse skulle perfektioneres, før den kunne tages i brug, hvilket først skete i 1937. Dreyer og hans klippeassistent fru Oswald gik derfor i gang med at rekonstruere filmen. Ud fra endnu eksisterende negativmateriale, fra klip og lignende, lykkedes det dem at genskabe »Jeanne d'Arc«. Helt den samme film, som den oprindelige kunne det ikke blive, men dog et negativ, som Dreyer kunne acceptere.

I 1929 meldes igen om en brand på filmlaboratoriet, en brand under hvilken negativ nr. 2 skulle være gået til. Nu var det umuligt at fremstille et nyt negativ. Det kan synes, som om Dreyers mesterværk i særlig grad var forfulgt af en ond skæbne, men film blev dengang fremstillet på den brandfarlige, ja eksplosionsfarlige nitratbasis, og filmbrande forekom ofte.

Hvor mange positivkopier, man nåede at fremstille af »Jeanne d'Arc« inden ildebrandene, vides ikke, men vi ved, at brandene satte en stopper for yderligere kopiering. Dette var dog ikke den eneste grund til filmens begrænsede udbredelse. En stor omvæltning indenfor filmverdenen, ja den største vel i filmens historie fandt sted i disse år: Filmen fik lyd. Det begyndte i efteråret 1927 med premieren på »Jazzsangeren«, udsendt af Warner Brothers. Denne film blev en enorm succes; publikum var begejstret og ville se flere lydfilm. Resultatet blev, at inden der var gået et par år, havde produktionsselskaberne omstillet sig til produktion af lydfilm, og biograferne blev indrettet med tonefilmudstyr. Med et slag var stumfilm, gode såvel som dårlige, passé – film, som ingen gad se. Der var heller ikke rigtig nogen, der gad bevare de gamle film for eftertiden. Filmmuseer fandtes endnu ikke, og filmenes store brandfarlighed bevirkede, at filmselskaberne ikke sjældent destruerede både positivkopier og negativer af udspillede film. Man regner med, at kun godt 5 procent af alle stumfilm er bevaret i dag. Resten er gået til. I tilfældet »Jeanne d'Arc« spiller det også ind, at produktionsselskabet gik fallit kort tid efter premieren. Så skete det, man ofte har set: Når der ikke længere er nogen til at forsvare en films rettigheder, forsvinder den. Det er f.eks. tydeligt indenfor dansk filmhistorie, at der procentvis er bevaret flest film fra de to længelevende filmselskaber Nordisk Films Kompagni og Palladium.

Omkring midten af 1930'erne sker der noget nyt på filmfronten: Filmmuseerne begynder at dukke op. Det begyndte så småt i Sverige allerede i efteråret 1933; i 1934 kom det tyske filmmuseum, i 1935 det engelske og det amerikanske. Samme år grundlagde to unge filmentusiaster Henri Langlois og Georges Franju, en filmklub i Paris, der i 1936 bliver til Det franske filmmuseum, la Cinématèque Française. Disse to franskmænd er dygtige til at snuse gamle film op, og en dag finder Langlois en positivkopi af »Jeanne d'Arc«. Filmen indlemmes i samlingen som en af dens topstykker. Det var ganske vist en noget slidt og ukomplet kopi, men Langlois finder hurtigt ud af, at det er den eneste kopi, der har overlevet det store ragnarok.

Da krigen kom, og tyskerne besatte Frankrig, gemte Langlois efter sigende »Jeanne d'Arc« i sit badekar, der alligevel på grund af rationeringer ikke kunne bruges til det formål, det var bestemt for. Her lå så »Jeanne d'Arc« mellem koks og brændestykker indtil 1945, og undgik på denne måde at blive konfiskeret af tyskerne.

Efter krigen kom filmen frem igen og blev ved talrige lejligheder vist i Avenue de Messine, nr. 7, filmmuseets daværende tilholdssted. Nu var det som tidligere nævnt muligt at trække nye kopier via et dupnegativ. Som den første her i landet fik Ebbe Neergaard, direktør for Statens Filmcentral, en sådan kopi, som Det danske Filmmuseum, der var grundlagt i 1941 igen fik en kopi af.

En forespørgsel i forbindelse med denne artikel angående »Jeanne d'Arc«s skæbne i U.S.A. har givet følgende oplysninger:

»The release version«, d.v.s. den kopi, der blev vist ved premieren i 1929, findes ikke længere. Denne kopi havde ifølge »Variety« en spilletid på 85 minutter; da den blev forevist med talefilmshastighed, som alle film i U.S.A. i 1929, indebærer det, at dens længde var ca. 2.300 m.

I 1939 erhvervede Det amerikanske Filmmuseum en kopi trukket fra Langlois' kopi. Denne kopi blev i 1939 målt til at være på 2.355 m – om det var med eller uden mellemtekster kunne Eileen Bowser, lederen af det amerikanske filmmuseum ikke oplyse. Når Det amerikanske Filmmuseum allerede i 1939 erhverver en kopi fra Langlois, må det så vidt jeg kan se indebære, at den amerikanske release version allerede på det tidspunkt var forsvundet.

Denne Langlois-kopi har været moderkopien for senere kopier trukket i U.S.A., og såvidt Eileen Bowser ved, er det kun denne version, der findes i U.S.A.

I 1952 sker der et nyt fund. Den franske filmskribent Lo Duca finder et negativ af »Jeanne d'Arc« hos filmselskabet Gaumont. Det viser sig at være negativ nr. 2, det negativ, som man havde troet også var gået til ved en brand. Lo Duca får fremstillet en positivkopi, og har nu en kopi, der dels er længere, det vil sige mindre ukomplet end Langlois' kopi, dels af en bedre billedkvalitet. Desværre havde Lo Duca ikke megen pietetssans eller smag: Han udstyrede filmen med tekster, anbragt på fotografier af imiterede kirkeruder, for, som han sagde, at give filmen et præg af Middelalder – som om dette ikke lå i billederne selv. Disse kirkerudetekster skurrede slemt mod den stil, som filmen fra Dreyers side fremstod i. Ydermere havde Lo Duca forsynet filmen med en lydside, en tyk suppe af underlægningsmusik, der på ingen måde passede til filmens rytme. Denne »nye« kopi blev vist ved Biennalen i Venedig i 1952, hvor den vakte nogen opsigt, især på grund af billedkvaliteten. Dreyer blev lamslået, da han så og hørte Lo

Ducas udgave af »Jeanne d'Arc« og forsøgte at forhindre udbredelsen af denne kopi, men forgæves. Gaumont, der havde rettighederne, lod fremstille mange kopier, der blev solgt overalt i verden, og denne maltrakterede udgave af Dreyers mesterværk, har indtil i dag været den udgave, de fleste har set filmen i. Det danske Filmmuseum har dog ikke vist Lo Ducas kopi. Derimod har det de steder, hvor Lo Ducas kopi har scener, der ikke fandtes i Langlois' kopi, suppleret museets kopi hermed. Museets kopi er således kommet op på en længde, der næsten svarer til originalens længde. Men længden er ikke i sig selv nok. Spørgsmålet har hele tiden været: »Er disse scener sat rigtigt sammen, er dette i overensstemmelse med originalen«. Ingen har kunnet besvare disse spørgsmål, heller ikke Dreyer selv.

Derfor er det et stort fund, museet har gjort for nylig, da det fandt en positivkopi fra 1928. Nu endelig ved vi helt sikkert, hvordan Dreyers film så ud, da den blev vist i Paladsteatret i april 1928. Og alle kopier, der måtte findes, og som ikke er i overensstemmelse med denne kopi, vil kunne fejles af bordet, som værende forkerte.

Fundet blev gjort i Norge i 1981 på et hospital udenfor Oslo. Her havde filmen ligget siden 1928. Her blev den fundet i 1981 under en oprydning. Men det tog lang tid, inden Det danske Filmmuseum blev informeret om fundet. Det var et ejendommeligt findested for en af filmhistoriens store film. Når kopien havnede i Norge, skyldtes det, at en mand, der var overlæge på dette hospital i 1928, havde en glødende interesse for fransk historie. Det var lykkedes ham, uvist hvordan, at få sendt en kopi af »Jeanne d'Arc« op til sig. Derefter har han glemt at sende filmen tilbage, eller den, der har lånt ham filmen har glemt at kræve den igen.

Da »Jeanne d'Arc« blev fundet, lå den stadig i sit oprindelige indpakningspapir, et dansk censurkort fra den 21.4.1928 lå i en af spolekasserne, og filmen havde danske mellemtekster. Disse mellemtekster bærer præg af at være lavet i Frankrig, på maskiner, der ikke har bogstavet æ, men må erstatte det med ae. På den anden side er der ingen grammatiske fejl i teksterne, så der må være læst korrektur på dem af en dansker, enten det så har været Dreyer selv eller en af hans assistenter, Poul la Cour eller Ralph Holm. Censurkortet og de danske mellemtekster er i sig selv et bevis på, at denne kopi er en af de to kopier, der i april 1928 blev sendt op til Danmark, altså en kopi trukket fra det originale negativ – i modsætning til Lo Ducas kopi fra negativ nr. 2. Kopien er i en ypperlig stand. Filmen blev i sin tid optaget på det lysfølsomme, pankromatiske filmmateriale, der netop var kommet frem i slutningen af 20'erne. Denne type råfilm valgte Dreyer for at de mange nærbilleder af usminkede ansigter skulle fremstå klarere og skarpere. Dette kommer tydeligt til sin ret i den nyfundne originalkopi.

Nu er vi således i den lykkelige situation ikke blot at have en originalkopi af Dreyers »Jeanne d'Arc«, men desuden en kopi med de oprindelige danske mellemtekster. Dette sidste er også noget nyt, for indtil fundet i Norge har vi måttet nøjes med oversatte mellemtekster.

I en samtale med den franske filmhistoriker Lotte Eisner i »Cahiers du Cinéma« nr. 48, 1955 udtrykker Dreyer ønsket om, at man engang måtte finde en originalkopi af »Jeanne d'Arc«. Dette ønske er nu gået i opfyldelse, 16 år efter Dreyers død.